

ARBETSLIVET PÅ SP€L

*Information om identifiering och förebyggande
av skadeverkningar av penningsspel på arbetsplatsen*

Innehåll

Till läsaren.....	3
Penningspelande och spelproblem i Finland.....	6
Kännetecknen för penningsspelproblem.....	7
Penningspel och arbete.....	9
Hur syns penningsspelproblem på arbetsplatsen?	11
Förebyggande av penningsspelproblem stöder välbefinnande på arbetsplatsen.....	14
Riskbedömning av penningsspelproblem	16
Modell för förebyggande av skadeverkningar av penningsspel....	19
Tidigt ingripande och att ta till tals på arbetsplatsen.....	20
Att göra förebyggande av skadeverkningar av penningsspel till en del av rusmedelsprogrammet.....	23
Arbetsgemenskapens ansvar vid förebyggande av skadeverkningar av penningsspel.....	26
Arbetshälsovårdens roll vid förebyggande av skadeverkningar av penningsspel.....	27
Ytterligare information.....	29
THL:s stödmaterial om spelrelaterade problem	30
Litteratur på finska	31

© Författaren och Institutet för hälsa och välfärd

Text: Salla Karjalainen EHYT ry
Tapio Jaakkola EHYT ry

Stödgrupp för skrivarbetet:

Sari Castrén, Institutet för hälsa och välfärd
Leena Hirvonen, Arbetshälsoinstitutet
Saini Mustalampi, Institutet för hälsa och välfärd
Hannu Tamminen, Arbetarskyddscentralen
Sanna Wuorio, Institutet för hälsa och välfärd

1. upplagan

Språkvård: Taina Ruottinen, Sanataika ky. (finska)

Grafisk planering och layout: Tiina Kuoppala

Illustrationer: Tiina Kuoppala

Svensk översättning: Semantix Finland Oy

ISBN 978-952-302-765-7 (web)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-765-7>

Till läsaren

Spel om pengar kan påverka arbetsplatsens vardag, om arbetstagarens spelande blir överdrivet. Identifieringen av skadeverkningar av penningsspel är ofta utmanande eftersom problemen inte syns utåt. Ofta är det också svårt för spelaren att själv uppfatta och acceptera skadeverkningar orsakade av penningsspel eller att ta sitt spelande till tals.

På arbetsplatsen kan en arbetstagares spelproblem framträda till exempel som försämrad arbetseffektivitet, koncentrationssvårigheter och upprepade frånvaron. Penningsspelproblem kan leda till negativa följder av många olika slag, som t.ex. hälsoproblem och i mest extrema fall till ekonomiska oegentligheter. Skadeverkningar som orsakas av spelproblem sträcker sig ända till spelarens sociala liv och berör spelarens närstående.

Stödmaterialet Arbetslivet på spel ger en helhetsbild av hur man på arbetsplatsen kan förebygga skadeverkningar av penningsspel. Materialet kan användas av t.ex. personaladministrationen och chefer för planering och genomförande av förebyggande av skadeverkningar kopplade till penningsspel. Syftet med stödmaterialet är att öka kännedomen om de skadeverkningar som penningsspel orsakar och stöda identifieringen av penningsspelproblem, samt att ta upp dem för diskussion på arbetsplatsen. Målet är även att klargöra olika roller inom arbetsgemenskapen vid förebyggandet av skadeverkningar samt vid främjandet av ansvarsfull arbetsplatskultur. Stödmaterialet kan fungera som stöd vid anskaffning av arbetshälsovårdstjänster.

I stödmaterialet presenteras metoder för att förebygga skadeverkningar och skapa en mera hälsosam och trygg arbetsmiljö, samt för att främja välbefinnande på arbetsplatsen. Ett arbetsredskap är att inkludera förebyggande av skadeverkningar av penningsspel i arbetsplatsens rusmedelsprogram. Vid förebyggande av skadeverkningar kan samma principer följas som vid rusmedelsproblem. Skadeverkningar förebyggs i samarbete med olika aktörer inom arbetslivet.

Förebyggandet av skadeverkningar av penningsspel utgör en del av arbetsplatsens samhällsansvar och socialt hållbara arbetsmetoder. Förebyggandet av skadeverkningar kan föra med sig till exempel följande nytta för arbetsplatsen:

- gott rykte som leder till konkurrensnytta
- attraktivitet inför arbetstagare, kunder och samarbetsparter
- arbetstagarnas motivation, upprätthållande av arbetsmoral och produktivitet
- investerarnas, ägarnas, donatoreernas, sponsorernas och finansieringssamfundens positiva erfarenhet av arbetsgemenskapens verksamhet
- ett gott och öppet förhållande till bolagets styrelse, media, serviceproducenter, övriga aktörer och samfund inom branschen samt
- förebyggandet av ekonomiska oegentligheter som beror på spelproblem.

- ➡ Enligt en internationell jämförelse är finländarna ivriga spelare.
- ➡ Fyra av fem finländare har spelat penningsspel under det föregående året.
- ➡ Finländska spelare förlorar 4,8 miljoner euro per dag i penningsspel.
- ➡ Mest spelas lottospel, skraplotter och penningautomatspel.
- ➡ Mest problem orsakar snabba, fortlöpande spel som penningautomatspel och casinospel på nätet.
- ➡ 15 procent av finländarna spelar penningsspel på risknivå.
- ➡ 3,3 procent av finländarna (124 000 personer) har ett penningsspelproblem.

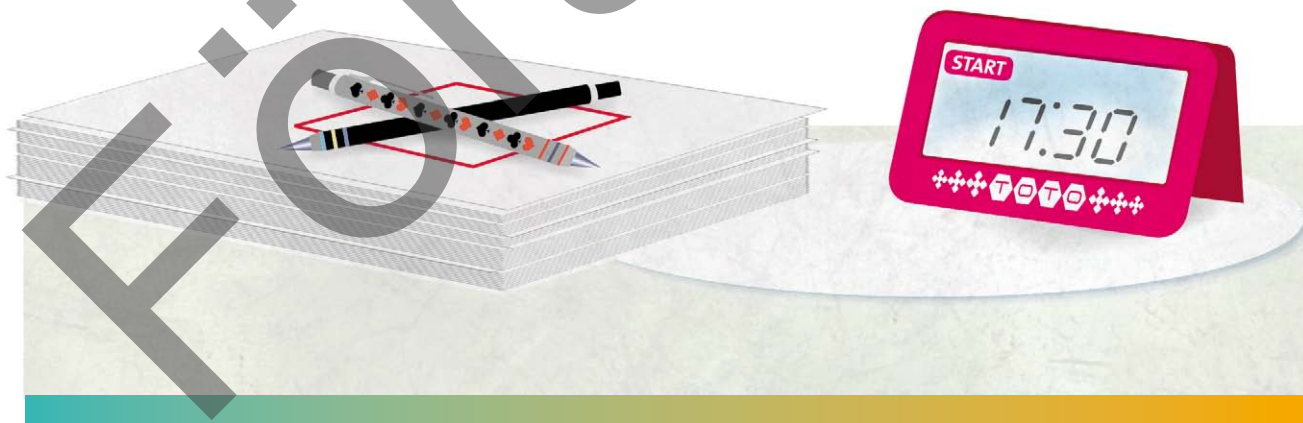
Penningspelande och spelproblem i Finland

För största delen av finländska spelare medför penningsspelet inga skadeverkningar. Att använda mycket tid eller pengar på penningsspel kan emellertid leda till skadeverkningar. I Finland är över hälften av de personer som söker vård för penningsspelproblem förvärsarbetande.

En spelare på risknivå spelar ofta, använder mycket tid eller pengar med beaktande av de egna resurserna samt spelar vanligtvis flera olika penningsspel. Spelandet orsakar möjligtvis redan vissa ekonomiska, sociala eller hälsorelaterade skadeverkningar. Penningsspelande på risknivå leder inte nödvändigtvis till problem med spelandet, men spelproblem föregås alltid av penningsspelande på risknivå.

Penningsspelande utgör ett problem när det har en negativ inverkan på spelaren, spelarens närstående eller den övriga sociala miljön. Problemspelande är penningsspelande där personen använder överdrivet mycket tid/penar på spelandet, och som negativt påverkar personens övriga livsområden, som människorelationer, den psykiska eller fysiska hälsan, studier, arbete eller ekonomi. Penningsspelproblemet påverkar vanligtvis 5-10 närstående i någon mån. Sådana närstående kan vara familjemedlemmar, vänner eller medlemmar i arbetsgemenskapen.

Penningsspelproblem förekommer i alla socioekonomiska grupper oberoende av ålder och kön.

Kännetecknen för penningsspelproblem

Nedan följer en förteckning över olika beteenddrag som kan antyda ett penningsspelproblem. Förteckningen är vägledande, eftersom ändringar i beteendet är olika för olika människor och dessa drag kan också ha att göra med övriga problem som personen eventuellt har (den mentala hälsan, rusmedel). Ett enskilda kännetecken berättar inte ännu om problem med penningsspel.

EKONOMI

- ☐ Förhållandet till pengar förändras
- ☐ Lånar pengar av andra
- ☐ Söker efter pengar på konton eller pantsätter föremål
- ☐ Skuldsätter sig t.ex. genom att ta snabblån eller konsumtionslån
- ☐ Kan inte förklara vad löneinkomsten använts till
- ☐ Anteckningar på kontoutdraget om insättningar på spelkonton eller upprepade automatuttag

HÄLSA

- ☐ Huvudvärk, magont eller andra symtom på stress
- ☐ Sömnproblem
- ☐ Koncentrationssvårigheter
- ☐ Ökar eller tappas i vikt

HANDLINGAR

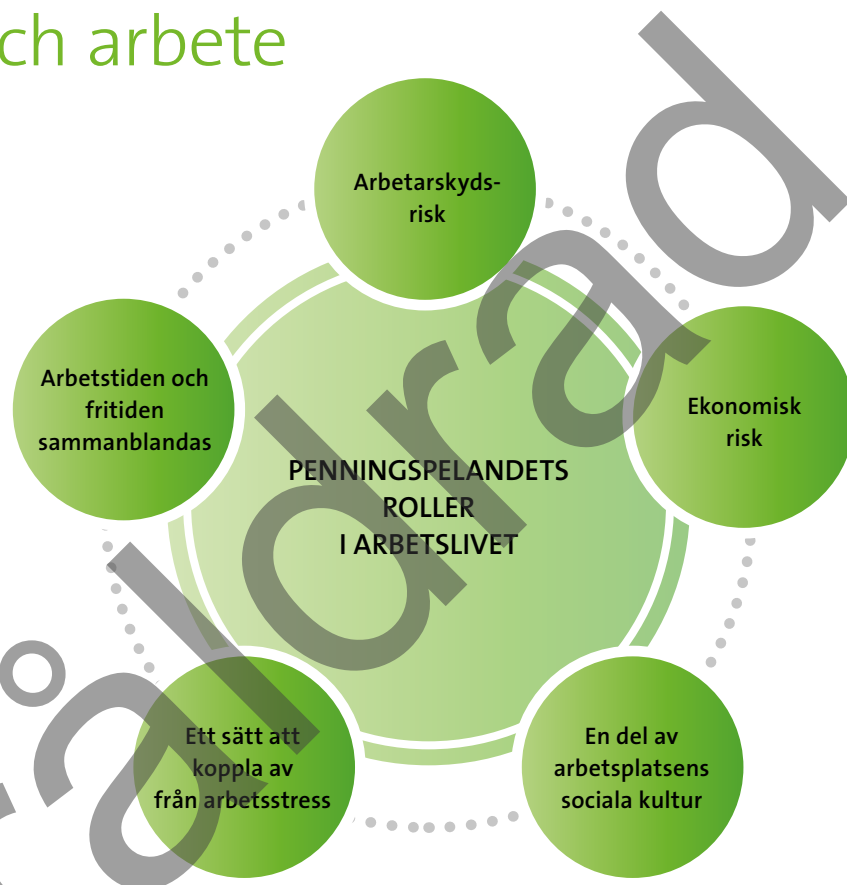
- ☐ Överger tidigare fritidssysselsättningar eller hobbyer som personen varit intresserad av
- ☒ Beter sig konstigt eller på ett annat sätt än tidigare
- ☐ Deltar inte i familjeevenemang
- ☒ Handlar oansvarigt på arbetsplatsen eller hemma, bryter löften eller ljugar
- ☒ Är inte intresserad av övriga närståendes angelägenheter
- ☐ Drar sig tillbaka från socialt umgänge
- ☐ Stjäl
- ☒ Gömmer räkningar
- ☐ Tillbringar mycket tid på nätet

KÄNSLOR

- ☐ Är frånvarande, har ångest eller är deprimerad
- ☐ Får raseriutbrott, är aggressiv eller självdestruktiv
- ☐ Är uttråkad eller orolig
- ☐ Har snabba humörsvägningar

Penningspel och arbete

Penningsspelans koppling till arbetsgemenskapens verksamhet bör utvärderas i enlighet med arbetsplatsens ramverk. Penningsspelans verkningar kan vara såväl positiva som negativa. Penningsspelare kan t.ex. utgöra en del av arbetsplatsens sociala kultur – en utflykt till travbanan eller casinot kan höra till rekreationsverksamhet och kan därmed främja och upprätthålla välbefinnandet på arbetsplatsen.

Penningsspelandet hör vanligtvis ihop med fritiden och kan vara meningsfullt nöje. I Finland är penningspel populära.

De är lätt tillgängliga och utbudet är stort. Penningspel erbjuds ofta via flera olika kanaler och nya spel introduceras i snabb takt. Då penningspelare på nätet, där spelen är tillgängliga hela tiden, blivit vanligare, har det också blivit möjligt för spelandet att bli en del av arbetsplatsens vardag. På nätet spelar man vanligtvis ensam, vilket gör det möjligt att spela på arbetsplatsen eller på datorer som arbetsplatsen erbjuder. Penningspelare på arbetstid och på arbetsplatsen syns nödvändigtvis inte utåt.

Om en arbetstagares spel med pengar börjar påverka arbetsförmågan, arbetets effektivitet och arbetsplatsens stämning, är det skäl att ta saken till tals. Skadeverkningarna av spelandet kan vara mycket olika beroende på arbetstagarens arbetsuppgifter, tidpunkten för spelandet, hanteringen av spelandet och möjligheten att få tillgång till företagets ekonomiska tillgångar.

Följder för arbetsgivaren av penningspelproblem: förlust av arbetstid, användningen av arbetsplatsens utrustning för penningspel samt eventuella ekonomiska oegentligheter. Det problematiska penningspelandets risker och skadekostnader för arbetsgivaren bör kartläggas noggrant. För att förebygga skadeverkningar är det skäl att utarbeta en arbetsplatsspecifik plan.

Vid förebyggande av skadeverkningar är det viktigt att identifiera branscher där risken för att utveckla penningspelproblem är förhöjd. I dessa branscher är penningspel ofta lätt tillgängliga under arbetsdagen. I synnerhet arbete med penningspel och penningspel som finns i den egna arbetsmiljön ökar risken för problem och för skadeverkningar. Dessutom kan arbetets natur utgöra ett underlag för utvecklandet av penningspelproblem. Till exempel personer som utför skiftarbete och som jobbar inom transportbranschen tillbringar ofta sina pauser i en miljö där penningspel är tillgängliga eller där de utgör ett enkelt sätt att fördriva tiden. Skiftarbete kan även exponera för nät-penningspel både under arbetstiden och under fritiden, om arbetsrytmen påverkar andra hobbymöjligheter negativt.

Också arbetets belastning kan exponera för skadligt penningspelande. Penningspelande kan t.ex. fungera som en andningspaus från vardagens bekymmer.

i

Branscher och omständigheter där arbetstagarna har en genomsnittligt högre risk att utveckla ett penningspelproblem:

- penningspelbranschen
- transportbranschen
- arbetsuppgifter där man utför arbete i samma lokaler med penningspel
- skiftesarbete och
- arbetsuppgifter som förutsätter resande.

Hur syns penningsspelproblem på arbetsplatsen?

Arbetets utförande	Användning av arbetsredskap för spelande
	Användning av arbetstid för spelande
	Frånvaron eller förseningar från arbetet
	Försvagad arbetseffektivitet och produktivitet (för arbetstagaren och arbetsgemenskapens övriga arbetstagare)
Beteende	Trötthet
	Koncentrationssvårigheter
	Humörsvängningar
	Drar sig tillbaka från socialt umgänge på arbetet
Ekonomiska svårigheter	Lånar pengar av kollegor
	Upprepad begäran om löneförskott
	Brott: stöld eller förskingring

Tecken på penningsspelproblem på arbetsplatsen

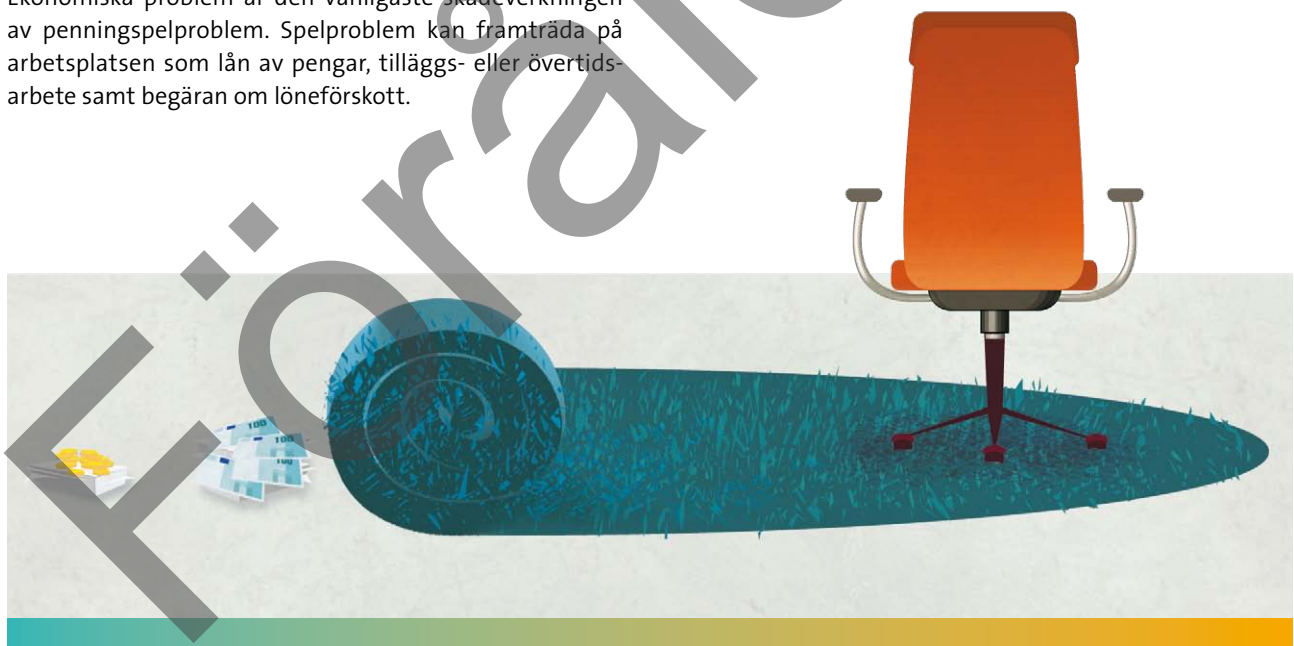
Penningspelproblem och att på arbetstid ständigt fundera över och planera spelandet kan påverka arbetstagarens koncentration och arbetsprestation. Problemspelande kräver mycket tid och kan därmed påverka sömnrutinen. Det kan också framträda som upprepade förseningar och frånvaron från arbetet.

Arbetsuppgifternas försummelse, förseningar och frånvaron belastar arbetsgemenskapen och försvagar arbetsmiljön. Medarbetarna kan vara tvungna att utföra eller hemlighålla arbetsuppgifter som försummas av den som har ett spelproblem. Detta kan orsaka problem på arbetsplatsen och infektera arbetsmiljön. När tilliten till en medarbetare förloras, är det svårt att få den tillbaka.

Ekonomiska problem är den vanligaste skadeverkningen av penningsspelproblem. Spelproblem kan framträda på arbetsplatsen som lån av pengar, tilläggs- eller övertidsarbete samt begäran om löneförskott.

I extrema fall kan spelandet finansieras med olagliga metoder. Detta kan innebära försäkringring av arbetsgivarens pengar eller stöld på arbetsplatsen. Utredningen av ekonomiska oklarheter i anslutning till spelproblem kräver arbetstid och resurser. Man är tvungen att utreda både spelarens problem och hur oegentligheterna har varit möjliga. Att ekonomiska förseelser blir offentliga kan medföra negativ publicitet för arbetsplatsen.

Penningspelande under arbetstid kan dessutom orsaka dataskyddsrisiker på grund av skräppost, virus och eventuell phishing från opålitliga spelsajter.

Penningspelandets samband med ekonomiska oegentligheter på arbetsplatser

Föreningen för förebyggande rusmedelsarbete (EHYT rf) lät på våren 2015 göra en enkätundersökning till medlemmarna i Interna revisorer rf om förekomsten av skadeverkningar av penningspel i finska företag. Enkäten besvarades av 53 revisionsexperten. Av de som svarat berättade 49 % att de upptäckt oegentligheter kopplade till penningspel i finländska företag.

Utredningen visar också att ekonomiska förluster kopplade till skadeverkningar till följd av penningspel sker eller har skett i organisationer där hela organisationens ekonomiförvaltning förlitar sig på knappa personalresurser. Utifrån utredningen är de personer som förskingrat ofta nyckelpersoner, chefer eller systemexperter, som har omfattande befogenheter till ekonomiförvaltningens system. De kan missbruka dessa möjligheter genom att t.ex. flytta över pengar för egen användning med hjälp av falska fakturor. Ibland fortsätter verksamheten länge innan den avslöjas.

Utredningens riktgivande resultat är liknande som de knappa undersökningsresultaten som finns om förseelser i arbetslivet.

Förebyggande av penningsspelproblem stöder välbefinnande på arbetsplatsen

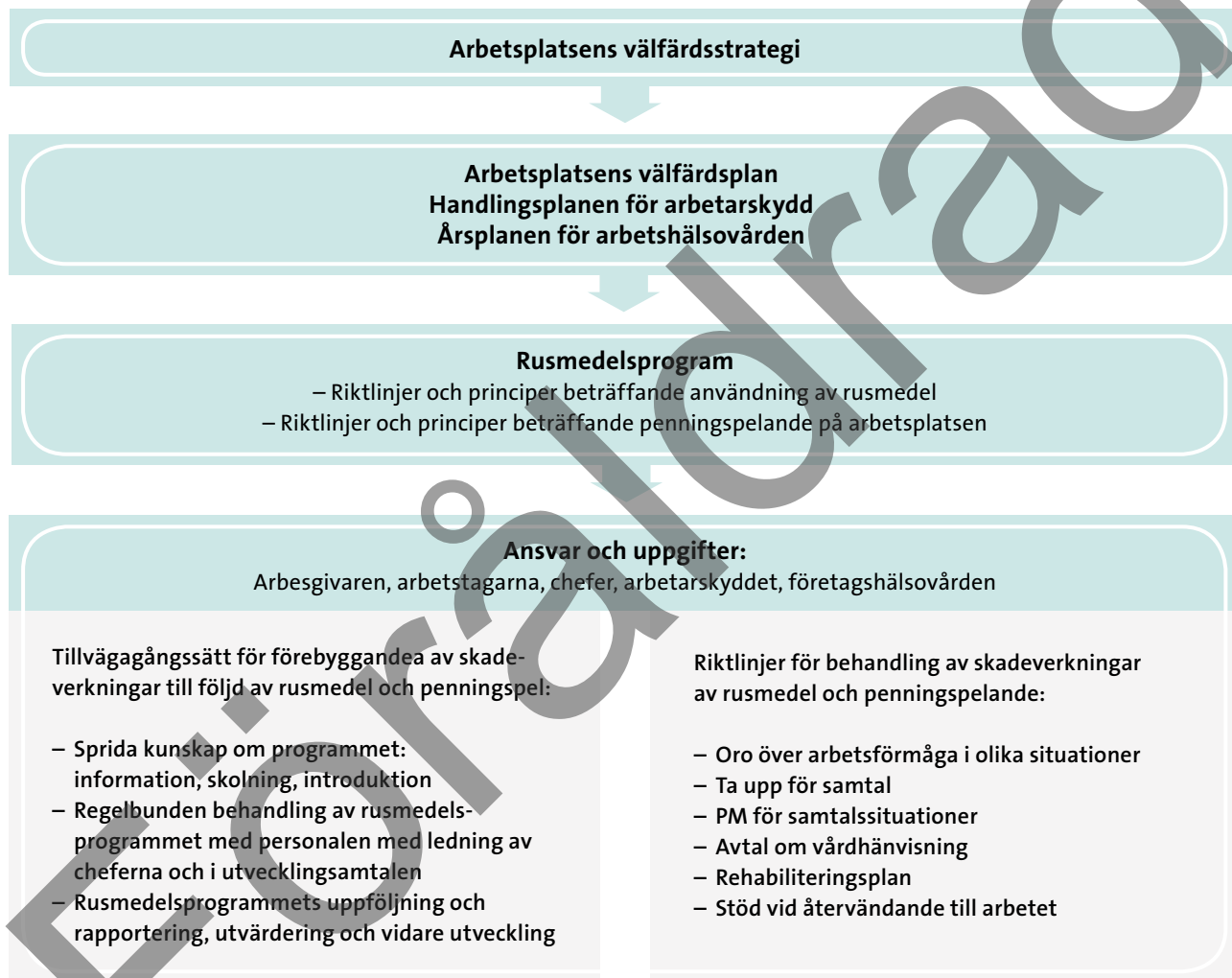
Förebyggande av skadeverkningar av penningsspel kan ses som en del av det strategiska ledandet av arbetsplatsens välbefinnande. Åtgärderna för förebyggande av skadeverkningar av penningsspel bör omfatta alla funktioner som påverkar organisationens strategiska välbefinnande.

Det lönar sig att definiera tydliga tillvägagångssätt för förebyggandet av skadeverkningar på arbetsplatsen. Dessa till-

vägagångssätt kan i samarbetsförfarande antecknas som en del av arbetsplatsens välfärdsstrategi och rusmedelsprogram. Tillsammans överenskomna tillvägagångssätt hjälper vid behov att identifiera penningsspelande på risknivå, hantera penningsspelproblem, hänvisa en person med spelproblem till vård och därmed skapa en tryggare och hälsosammare arbetsmiljö. Gemensamma regler hjälper förebygga negativa verkningar av spelproblem på arbetsplatsens produktivitet eller rykte.

Modell på arbetsplatsens välfärdsstrategi

Riskbedömning av penningsspelproblem

Som grund för förebyggandet av skadeverkningar av penningsspel lönar det sig att göra upp en arbetsplats-specifik riskbedömning. Riskbedömningen kan bearbetas till exempel med hjälp av de generella frågor som presenteras nedan. Det lönar sig att anteckna arbetsplatsens egen riskbedömning som en kvalitativ bedömning, där varje fråga behandlas enligt utgångspunkten för respektive arbetsplats.

1. Orsakar penningsspelande risker på arbetsplatsen?

För att kunna svara på frågan bör arbetsgivaren göra en riskbedömning med vilken man kan lokalisera möjligheterna för penningsspelande på arbetsplatsen och utreda om spelandet medför risker för arbetsgemenskapens funktioner eller för arbetstagarnas hälsa och säkerhet. Om penningsspelandet konstateras utsätta arbetstagarna för situationer som riskerar hälsan eller arbetssäkerheten, bör arbetsgivaren ingripa.

a. Är det möjligt att spela på arbetsplatsen eller på arbetstid?

När arbetsgivaren bedömer riskerna kopplade till penningsspelande bör möjligheterna till penningsspelande på arbetsplatsen identifieras. Möjligheterna kan vara personliga eller ha att göra med arbetsplatsens sociala umgänge och rekreativ verksamhet. Som enklast är möjligheten för penningsspelande kopplad till användningen av utrustning i arbetet: datorer och mobilapparater.

b. Är spelandet kopplat till eventuella hotbilder?

Penningsspelproblem kan orsaka motstridigheter på arbetsplatsen som förutom spelaren också berör övriga arbetstagare och hela arbetsgemenskapen. Hurdana hotbilder kan framträda på arbetsplatsen?

c. Finns det personer på arbetsplatsen som på grund av sina arbetsuppgifter har en förhöjd risk för problem med penningsspel?

Olika personalgrupper kan skilja sig från varandra när det gäller risker kopplade till penningsspelande, det finns alltså varierande utsättande faktorer i olika arbetsuppgifter. Kan man på arbetsplatsen identifiera grupper som till exempel arbetar med penningsspel, arbetar i samma utrymmen med penningsspel, reser i arbetet eller arbetar i skift?

2. Är det möjligt att minska riskerna kopplade till penningspel på arbetsplatsen?

Arbetsgivaren kan upprätta regler till exempel för användningen av arbetsplatsens elektroniska utrustning för spelande, förbjuda penningspelande eller förhindra tillgången till penningspelsajter genom att installera ett program som hindrar penningspelande på arbetstagarnas arbetsdatorer. Det är bra att på förhand diskutera förbud och blockeringsprogram med arbetstagarna.

a. Hur stor är sannolikheten att skadeverkningar till följd av penningspel uppkommer?

Sannolikheten för uppkomsten av skadeverkningar av penningspelande växer om arbetet är kopplat till penningspel eller om det finns penningspel på arbetsplatsen. Det lönar sig för arbetsgivaren att överväga hur eventuella skadeverkningar av penningspel är synliga på arbetsplatsen. Hurdana följder kan penningspelproblem orsaka arbetsplatsen och -gemenskapen?

b. Vilka är följderna om arbetstagaren spelar penningspel på arbetsplatsen under arbetsdagen?

Arbetsgivaren ska i samarbetsförfarande definiera regler för penningspelande på arbetsplatsen under arbetsskiftet. Arbetstagarna ska ha tydliga instruktioner på om spel är tillåtet på arbetstid eller om arbetsgivarens utrustning får användas till penningspelande, samt om vilka konsekvenserna är om dessa regler bryts.

c. Hur kan risker kopplade till problem med penningspel minskas?

Arbetsgivaren ska bedöma sitt eget kunnande vid förebyggande av skadeverkningar av penningspel och vid bedömning av förfaringssätten för följande teman:

- penningspel på arbetsplatsen och på arbetstid (gäller också privata anordningar)
- nerladdning av penningspelapplikationer på datorer eller mobilanordningar som arbetsgivaren erbjuder
- kännedom om följderna av penningspelproblem
- kännedom om stöd- och vårdtjänster samt vårdhänvisning pga. penningspelproblem.

Vid behov lönar det sig för arbetsgivaren att stöda sig på utomstående experthjälp eller arbetshälsovårdens kompetens.

d. Vilka är kostnaderna för en minskning av riskerna?

Arbetsgivaren bör jämföra kostnaderna för förebyggande av skadeverkningar med de kostnader som eventuella skadeverkningar ger upphov till. Det rekommenderas att särskilt åtgärder med låga kostnader, såsom att erbjuda och sprida information, genomförs.

Modell för förebyggande av skadeverkningar av penningsspel

Det norska kompetenscentret för rusmedels- och beroendefrågor i arbetslivet AKAN (Arbeidslivets kompetansesenter for rus- og avhengighetsproblematikk) har utarbetat en modell för förebyggande av skadeverkningar av penningsspel på arbetsplatsen. Den sk. AKAN-modellen innehåller ett internt penningsspelprogram för arbetsplatsen och ett avsnitt om förebyggande arbete. Förebyggande av skadeverkningar av penningsspel består av samarbete mellan olika parter på tre nivåer: verksamheten riktar sig till alla arbetstagare och verksamhetsmodellen omfattar situationer och grupper med en förhöjd risk för penningsspelproblem och uppkomsten av skadeverkningar. I modellen utarbetas även tydliga riktlinjer för identifiering av problem med penningsspel.

AKAN-modellens målsättning är en tidig identifiering av penningsspelproblem. I modellen betonas chefernas och arbetskollegornas roll och ansvar i identifieringen av kännetecken för penningsspelproblem. Kännetecknen för penningsspelproblem kan vara svåra att identifiera. Dessutom är en del av kännetecknen för penningsspelproblem svåra att identifiera som beroende av enbart penningsspel, eller så kan ett penningsspelproblem överskuggas av andra problem.

Chefernas roll i AKAN-modellen är central, eftersom de anses ha beredskap och erfarenhet att behandla också svåra ärenden i en arbetsgemenskapen. Det finns förutsättningar för ett konstruktivt samtal om en arbetstagares penningsspelproblem när chefen koncentrerar sig på de negativa följder som penningsspelproblemet har för arbetsplatsen och arbetstagaren är redo att prata om sitt problem. En chef bör ta ett eventuellt penningsspel-

problem till tals på ett konstruktivt sätt och i diskussionen föra fram både de skadeverkningar som påverkar arbetsgemenskapen och den belastning problemet orsakar själva arbetstagaren.

AKAN-modellen grundar sig på ett tillvägagångssätt som används för rusmedels- och beroendeproblem. I AKAN-modellen betonas följande saker:

1. samtal om penningsspel och därtill hörande risker
2. att undvika att fördöma penningsspel och penningsspelproblem
3. att närma sig saken med respekt.

Källa: Dahlgren, K. 2012: Problematisk spilleatferd i arbeidslivet. Riskofaktorer, mulighetsstrukturer og Akan-modellen. Akan publikasjon 2/2012. Akan kompetansesenter, Oslo.

Tidigt ingripande och att ta till tals på arbetsplatsen

Ett tidigt ingripande förbättrar arbetstagarens produktivitet och välbefinnande och hjälper till att förebygga eventuella missbruk på arbetsplatsen.

En öppen och diskuterande arbetsmiljö skapar trygghet och välbefinnande. Det lönar sig alltid att ta upp påtagliga förändringar i arbetstagarens beteende så att man kan reda ut vad de beror på. På så sätt kan man också kartlägga arbetstagarens eventuella belastning till följd av penningsspelproblemet. En tidig identifiering och ett tidigt ingripande i en arbetstagares penningsspelproblem kan förhindra att problemet blir allvarigare.

Om man upptäcker ett penningsspelproblem hos en arbetstagare, är det den arbetsledningsansvarige chefens uppgift att ta saken till tals och vid behov hänvisa arbetstagaren till arbetshälsovårdens tjänster. Som modell kan man använda t.ex. verksamhetsmodeller som är bekanta från hanteringen av rusmedelsproblem. Arbetstagaren kan be en stödperson delta i diskussionerna om arbetsförmågan, om hon/han så önskar.

När spelandet tas upp för diskussion lönar det sig för chefen att närma sig arbetstagaren och ämnet med respekt och undvika att fördöma penningsspelande eller penningsspelproblem. Ett penningsspelproblem kan vara utmanande att identifiera, eftersom det är svårt att upptäcka utifrån de yttre tecknen. Ofta försöker personen med penningsspelproblem dölja det under en lång tid och skäms över problemet. Särskilt möjligheten till att spela penningsspel på arbetstiden och ett tidigare penningsspelproblem ökar risken för att ett penningsspelproblem ska uppstå - det lönar sig att ta hänsyn till detta i samtalet.

Följande tips kan underlätta samtal om problem kopplade till penningsspel:

- ✓ Normalisera diskussionen genom att konstatera att svåra diskussioner ibland är nödvändiga.
- ✓ Prata om arbetet.
- ✓ Presentera fakta, tankar, känslor och övertygelser utan anklagelse.
- ✓ Koncentrera dig mer på "jag" än "du"-påståenden.
- ✓ Lyssna aktivt på vad arbetstagaren har att säga genom att upprepa och sammanfatta diskussionen.
- ✓ Var förstående – var medveten om känslor som är närvarande.
- ✓ Var känslig och kom ihåg att ämnet troligtvis är svårt för arbetstagaren.

Exempel på hur diskussionen kan inledas med en arbetstagarare:

"Jag skulle vilja diskutera en finkänslig sak med dig. Jag känner att det är viktigt att vi pratar om detta för jag är orolig över dig. Du är en uppskattad arbetstagarare och kollega här på arbetsplatsen och det kommer inte att ändra på grund av den här diskussionen. Jag har märkt att du under den senaste tiden verkat stressad/deprimerad/orolig/nervös/inte dig själv. Kanske jag kan fråga dig om din situation och vi kan ta reda på om jag kan hjälpa dig på något sätt? Diskussionen är konfidentiell."

När du har inlett diskussionen kan du fråga: "Hur har du mått den senaste tiden? Har det hänt något särskilt i ditt liv som fått dig känna så här? Kan du berätta mer?"

Arbetstagararen får inte stämplas på grund av penningsspelproblemet. Problem med penningsspel utgör inte heller en grund för uppsägning enligt arbetsavtalslagen. Penningsspelproblem får inte leda till en minskning i arbetstagararens arbetsmängd eller en begränsning av ansvar. Vid behandling av penningsspel ska alla arbetstagarare behandlas rättvist och jämlikt.

Modell för chefens åtgärder när ett penningsspelproblem framträder.

Ta till tals	Chefen visar sin oro på ett konkret och tydligt sätt och berättar det som han eller hon observerat som en oroande förändring i arbetstagararens agerande.
	Om arbetstagararen handlat i strid med arbetsplatsens regler, klargör chefen att det inte kan accepteras.
Överenskommelse om samarbete och bedömning av situationen	Efter bedömningen av situationen kommer man överens om samarbete. En åtgärdsplan görs upp där arbetstagararen erbjuds stöd och hjälp. Arbetstagararen ska också själv vara motiverad att ta emot hjälp. Arbetstagararen kan behålla sin arbetsplats, om han eller hon är färdig att ta emot hjälp och uppsöka vård.
	Vid penningsspelproblem är det skäl att kartlägga den ekonomiska situationen och skuldbeloppen.
	Det är nyttigt att kartlägga den sociala situationen och stödet.
Utredning av vårdalternativ	Om arbetstagararens spelproblem är allvarligt, bör han eller hon få tillgång till vård.
	Olika vårdalternativ bör kartläggas tillsammans.
Vårdavtal	Ett vårdavtal bör göras om vården.
Uppföljning	Chefen följer upp hur arbetstagararens vård framskrider i samarbete med arbetshälsovården.
	Även förverkligandet av det individuella vårdavtalet följs upp.

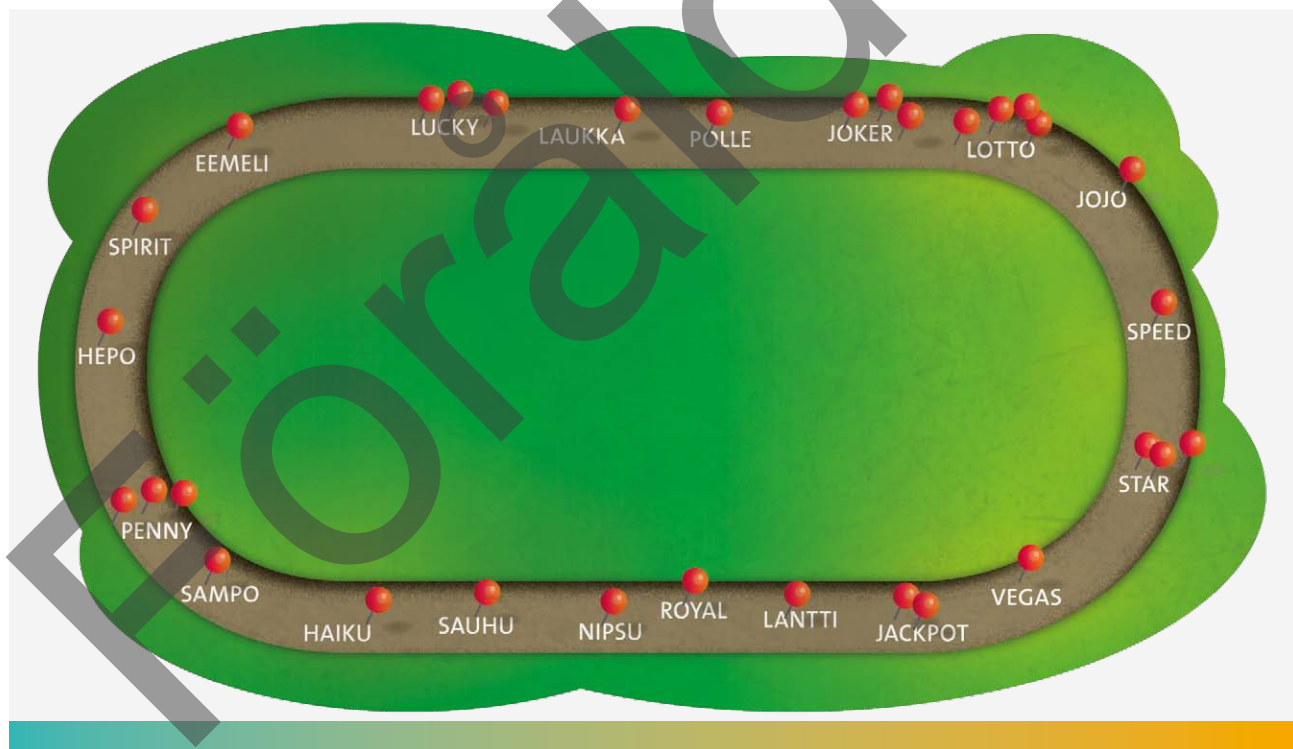
Om en arbetstagare misstänker att en kollega förlorat kontrollen över sitt spelande, lönar det sig att ta miss-tanken till tals direkt med den berörda. Tipsen ovan hjälper att ta upp saken för diskussion.

Det viktigaste är att närma sig ämnet neutralt och konstruktivt. Diskussionen kan, beroende på situationen, inledas vardagligt genom att fråga den spelande kollegan hur denne mår eller genom att ta upp penningsspelet t.ex. genom att fråga: "Vad spelar du och varför?"

Om spelaren är villig att diskutera saken, lönar det sig att tillsammans fundera hur spelet påverkar vardagen t.ex. på arbetsplatsen. Arbetstagaren kan föra fram penningsspelets negativa verkningar via en diskussion om arbets-

prestationer. Arbetstagaren kan be spelaren utvärdera sitt spelbeteende. Tillsammans kan man upprepa högt de nyttor och nackdelar som spelaren upplevt samt konstatera motstridigheterna mellan dessa. I diskussionen lönar det sig att berätta för spelaren vilka saker är bekymrande nu eller på lång sikt i spelet. Det lönar sig också att fråga spelarens åsikt om det hon/han hört.

En kollega med penningsspelproblem kan rådask att söka hjälp och uppmanas att uppsöka arbetshälsovården. Det lönar sig att meddela chefen eller en representant för arbetarskyddet om en kollegas misstänkta penningsspelproblem. Ansvar för utredandet av situationen finns i sista hand hos den närmaste chefen.

Att göra förebyggande av skadeverkningar av penningsspel till en del av rusmedelsprogrammet

RUSMEDELSPROGRAMMET

Arbetshälsoinstitutet

> www.ttl.fi/paihdeohjelmaopas

Arbetsplatsens rusmedelsprogram är det naturligt att inkludera också överenskommelsen om arbetsplatsens praxis för förebyggande av skadeverkningar av penningsspel. Riklig användning av alkohol eller rökning, samt problem med den mentala hälsan, såsom depression, ångeststörningar eller sömnproblem, är även ofta kopplade till penningsspelproblem.

Rusmedelsprogrammet och -planen utgör redskap för välfärdsledningen på arbetsplatsen. I den nationella handlingsplanen för alkohol-, tobak-, drog- och spelprevention rekommenderas att varje arbetsplats ska ha ett rusmedelsprogram eller en rusmedelsplan som vägleder arbetsgemenskapen vid förebyggande och hantering av risker kopplade till rusmedel, tobaksprodukter och penningsspel. Handlingsplanen omfattar endast arbetsgivare på den offentliga sektorn, men den kan överlag ses som ett gott rättesnöre för förebyggandet av skadeverkningar. Handlingsplanens huvudsakliga budskap är att genom samarbete mellan ledningen, arbetstagarna och arbetshälsovården kan man effektivt förebygga och minska skadeverkningar för arbetsföra personer till följd av rusmedel, tobaksprodukter och penningsspel. Utgångspunkten för samarbetet är en utredning av skadeverkningar av rusmedel och penningsspel på arbetsplatsen samt risker för deras uppkomst. Rusmedelsprogrammet är obligatoriskt på de arbetsplatser där man utför drogtest.

I de centrala arbetsmarknadsorganisationernas rekommendation ges vägledning för skapandet av arbetsplatsspecifika verksamhetsmodeller för att förebygga och hantera rusmedelsproblem och hänvisa till vård. Rekommendationen gäller skadligt bruk av alkohol, missbruk av läkemedel och användning av

droger. I rekommendationen har man tills vidare inte nämnt förebyggande av skadeverkningar av penningsspel.

Utförliga anvisningar för uppgörandet av ett rusmedelsprogram finns i Institutet för hälsa och välfärds guide om rusmedelsprogram (Päihdeohjelmaopas, se sid. 50). För att lägga till förebyggande av skadeverkningar av penningsspel till rusmedelsprogrammet förutsätts att det görs upp ett separat avsnitt i samarbetsförfarandet. Planen för förebyggande av skadeverkningar orsakade av penningsspel omfattar penningsspel under arbetstid eller egen tid under arbetsdagen, följderna av spelproblem (t.ex. försämrad arbetseffektivitet eller frånvaro) samt arbetshälsovårdens uppgifter och vårdhänvisning. Dessutom upprättas ansvar och riktlinjer för olika aktörer på arbetsplatsen.

När penningsspelskador inkluderas i rusmedelsprogrammet bör man förtydliga varför man kommer överens om saken. Som argument räcker att penningsspel kan utgöra en risk för skadeverkningar och skadekostnader på arbetsplatsen. Till exempel: "Penningsspelen ändras ständigt och det har blivit allt lättare att spela om pengar också på arbetstid. Penningsspelproblem kan orsaka skadeverkningar på arbetsplatsen. Genom att förebygga penningsspelskador strävar vi efter att erbjuda arbetstagare en trygg, hälsofrämjande och produktiv arbetsplats."

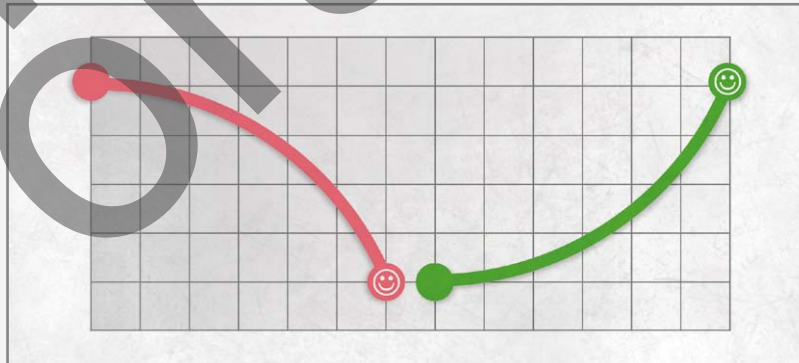
I programmet för förebyggande av skadeverkningar är det viktigt att sätta upp ett tydligt mål. Målet kan exempelvis vara en strävan att bli en helt skadeverkningsfri arbetsplats samt att erbjuda information om penningsspelproblem,

skadeverkningar samt om stöd- och vårdtjänster. Programmet ska innehålla en tydlig verksamhetsmodell och vägledning som gäller penningspelande. I programmet kan man t.ex.

definiera om penningspel är lämpligt på arbetsplatsen eller med arbetsgivarens utrustning. Programmet ska inkludera en utredning över de metoder med vilka målen uppnås.

För att minska skadeverkningar till följd av penningspel kan arbetsgivaren

- ✓ informera om penningspel och inverknings av penningspelproblem på arbetsplatsen samt på arbetstagarens hälsa, välbefinnande och ekonomi (t.ex. genom korta infotillfällen)
- ✓ tillsammans komma överens om regler beträffande penningspel på arbetsplatsen och på arbetstid
- ✓ komma överens om personalens arbetsfördelning och uppgifter vid förebyggande av penningspelskador
- ✓ begränsa arbetstagarens möjligheter till penningspel på arbetstid eller under arbetsplatsens sociala evenemang
- ✓ förhindra eller begränsa spelandet av penningspel på arbetsplatsens datorer
- ✓ förbereda och informera om modellen för tidigt ingripande i händelse av penningspelproblem
- ✓ berätta om möjligheter för att få stöd i problem med penningspel
- ✓ informera om stöd- och vårdtjänster och genomföra en vårdhänvisning för arbetstagare som lider av penningspelproblem
- ✓ stöda återvändandet till arbetet, om arbetstagaren har varit frånvarande från arbetet på grund av rehabilitering för penningspelproblem
- ✓ uppdatera överenskomna regler enligt behov.

Som stöd för programmet för förebyggande av penning-spelskador och informeringen om det kan man inom arbetsgemenskapen ordna skolning om penningsspelsproblemens verkningar på arbetets utförande och på arbetsgemenskapen. Skolningen bör koncentreras på att erbjuda lämplig och jordnära information om arbetsplatsens regler beträffande penningsspel, hanteringen av penningsspelande, risker i anslutning till penningsspel samt tillgängliga stöd- och vårdtjänster för personer med spelproblem och deras närstående. Det är också bra att gå igenom kännetecknen för penningsspelproblem så att arbetstagarna kan identifiera sin egen eller en kollegas penningsspelproblem.

Informationsmaterialet kan bestå t.ex. av broschyrer, affischer och e-postbrev. Materialen kan utgöra en del av företagets egen interninformation. Arbetsgivaren kan också överväga ordnandet av korta infotillfällen på arbetsplatsen.

Arbetsgemenskapens ansvar vid förebyggande av skadeverkningar av penningsspel

Chefen har ansvar för

- ✓ att stöda och övervaka personalens välbefinnande och trygghet på arbetsplatsen
- ✓ att ha kunskap om kännetecknen som kan tyda på penningsspelproblem
- ✓ att stöda en arbetstagare som har problem med penningsspel, ordna med eventuell vårdhänvisning och uppföljning
- ✓ säkerställandet av konfidentialitet: att säkerställa att diskussioner som gäller penningsspelproblem är konfidentiella och att de utförs utan att fördöma arbetstagaren
- ✓ att arbetstagarna känner till rusmedelsprogrammet och programmet för förebyggande av penningsspelsskador som inkluderas i det och att de kan handla i enlighet med programmet.

Personaladministrationen har ansvar för

- ✓ att informera arbetstagarna om programmet för förebyggande av penningsspelsskador
- ✓ att informera cheferna om det nödvändiga i programmet
- ✓ att bevara konfidentiella verksamhetssätt för informering
- ✓ att de lägger till penningsspelproblem till ämnen som diskuteras när man utvärderar arbetstagarens arbetsprestationer eller en ändring i dem

- ✓ att säkerställa förfaringssättens rättvishet när man hanterar en arbetstagares negativa beteende eller handlingar som kan vara kopplade till penningsspelproblem
- ✓ att stöda chefer med arbetsledningsansvar i inledningen av diskussioner.

Arbetsarkyddet har ansvar för

- ✓ att de deltar i utarbetandet och uppdateringen av rusmedelsprogrammet
- ✓ rådgivning i anslutning till rusmedelsprogrammet
- ✓ inledandet av diskussioner med arbetstagaren eller chefen vid behov
- ✓ planering och genomförande av mentalt arbetsarkydd.

Arbetstagaren har ansvar för

- ✓ att sköta om den egna arbetsförmågan
- ✓ att följa regler som gäller penningsspel och som överenskommit i arbetsgemenskapen
- ✓ att vid behov söka hjälp för penningsspelproblem
- ✓ att, om möjligt, inleda en diskussion om misstanke om penningsspelproblem direkt med den berörda och vägleda personen att uppsöka arbetshälsovården
- ✓ att meddela chefen eller en representant för arbetsarkyddet om en kollegas misstänkta penningsspelproblem.

Arbetshälsovårdens roll vid förebyggande av skadeverkningar av penningsspel

Företagshälsovården når 1,7 miljoner finländare, varav flera tusen är arbetstagare som lider av penningsspelproblem. Penningsspelproblem identifieras dåligt i företagshälsovården. Förebyggande och identifiering av penningsspelproblem borde utgöra en del av minskningen av individuella risker beträffande arbetsförmågan, främjande av arbetshälsan samt stöd för arbets- och funktionsförmågan. Arbetshälsovården ska ha kännedom om vilka möjligheter Arbetshälsovården utgör en lagstadgad del av strategisk välfärdsledning, eftersom företagshälsovårds- och arbetarskyddslagstiftningen förutsätter dess ordnande. Serviceproducenten ska göra en årlig verksamhetsplan om ordnande av företagshälsovård och säkerställande av samarbete. Verksamhetsplanen upprättas i samband med företagshälsovården och arbetsplatsens arbetarskyddsnämnd och den uppdateras årligen.

Via arbetshälsovården är det möjligt att identifiera penningsspelproblem och göra ett tidigt ingripande. Identifieringen kräver som stöd både kännedom om penningsspelproblemet och metoder att ta det upp för diskussion. Arbetshälsovårdens klienter tar sällan upp penningsspel till tals på eget initiativ så arbetshälsovårdens personal har ansvaret för att inleda en diskussion.

Med tidigt ingripande avses en mini-intervention som omfattar penningsspelandets riskkonsumtion och identifiering, rådgivning och uppföljning av penningsspelproblem samt uppställande av personliga mål. Principer för tidigt ingripande är mod att ta upp penningsspel för diskussion,

kunskap om penningsspel och kompetens i att förebygga skadeverkningar, att hjälpa klienten på dens egna villkor, en förstående inställning, självbestämmanderätt (klienten beslutar själv om att minska på spelandet) samt erbjudande av åtgärdsanvisningar, stöd och praktiska redskap för att minska penningsspelkonsumtionen.

För att identifiera penningsspelproblem kan man t.ex. använda BBGS-förfrågan med tre frågor eller Lie/Bet-förfrågan med två frågor.

BBGS

– tre
frågor om
spelande av
penningspel

- 1 Har tanken på att sluta eller minska spelandet gjort dig rastlös, ängslig eller irriterad under de senaste 12 månaderna?

JA/NEJ

- 2 Har du under de senaste 12 månaderna försökt hemlighålla hur mycket du spelat för din familj och dina vänner?

JA/NEJ

- 3 Har ditt spelande under de senaste 12 månaderna orsakat sådana ekonomiska problem för dig att du varit tvungen att skaffa hjälp av din familj, dina närstående eller socialtjänsten för dina levnadskostnader?

JA/NEJ

Ett jakande svar på en enda fråga betyder att personen kan ha penningsspeletsproblem. I detta fall ska problemet utredas närmare och personens behov av behandling och stöd ska bedömas.

Källa: Gebauer, L., LaBrie, R. & Shaffer, H. J. 2010: *Optimizing DSM-IV-TR Classification accuracy: A Brief Biosocial Screen for Detecting Current Gambling Disorders among Gamblers in the General Household Population. The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(2), s. 82–90.

Lie/Bet

– två
frågor om
spelande av
penningspel

- 1 Har du någonsin känt behov av att satsa mer och mer pengar på spel?

JA/NEJ

- 2 Har du någonsin varit tvungen att ljuga för dina närstående om hur mycket du spelar?

JA/NEJ

Ett jakande svar på endera frågan betyder att personen kan ha penningsspeletsproblem. I detta fall ska problemet utredas närmare och personens behov av behandling och stöd ska bedömas.

Källa: Johnson, E. E., Hamer, R., Nora, R. M., Tan, B., Eisenstein, N. & Engelhart, C. 1997: *The lie/bet questionnaire for screening pathological gamblers. Psychological Reports*, 80(1), s. 83–88.

Ytterligare information

Institutet för hälsa och välfärd

Institutet för hälsa och välfärds sidor om penningsspel innehåller en sammanställning av material om förebyggande och behandling av spelrelaterade problem till stöd för anställda som möter spelrelaterade problem i sitt arbete.

www.thl.fi/pelihaitat

Arbetskyddscentralen

Arbetskyddscentralen erbjuder information och skoling i arbetskydd, arbetshälsa och arbetstrivsel.

www.ttk.fi

Arbetshälsoinstitutet

Arbetshälsoinstitutet producerar information samt utvecklar och erbjuder experttjänster för välbefinnande i arbetet.

www.ttl.fi/sv/

Arpa-projektet

Arpa är EHYT rf:s projekt för förebyggande av penningsspelskador för vuxna (2015–2017). Projektet erbjuder information, skoling och redskap för att hantera penningsspel på arbetsplatsen.

www.ehyt.fi/arpa-projekti

Pelitaito.fi

Sajten erbjuder information om spelande, speluppföstran och förebyggande av skadeverkningar. I materialbanken hittar du redskap för att ta upp spelandet för diskussion och hanteringen av det egna spelandet. Sajten har egna avsnitt för penningsspel och digispel.

www.pelitaito.fi

Peluuri

Hjälplinjen tfn 0800 100 1010

Peluuri ger information och stöd för att bemöta och behandla spelproblem. Peluuri hjälper avgiftsfritt per telefon och på nätet. Också kamratstöd, nätverksamtal och grupper står till förfogande.

www.peluuri.fi

Spelkliniken

Spelkliniken är specialiserad på att behandla spelproblem. Den betjänar spelare och deras närstående. Spelkliniken öppenvårdstjänster kan anlitas av invånare i Helsingfors och Vanda.

www.peliklinikka.fi

Tiltti

Tiltti är en informations- och stödtjänst som specialiserat sig på spelskadeverkningar, där det är möjligt att fundera på det egna eller en närståendes spelande tillsammans med en anställd eller en likställd.

www.tiltti.fi

Pelirajat'on

Sosped-stiftelsen ordnar tidvis Pelirajat'on-kamratstöddgrupper för personer med spelproblem och deras närstående.

www.pelirajaton.fi

Noggrannare information om den egna kommunens öppenvårdstjänster får du genom att ringa Peluuri eller genom att gå in på kommunens nätsidor för rusmedels- eller mentalvårdstjänster eller på A-klinikstiftelsens sidor.

THL:s stödmaterial om spelrelaterade problem

Spelets märken

Information om problem som förorsakas av penningspel för personer som möter spelproblem i sitt arbete.

Mari Pajula. 5:e reviderade upplagan, 2014.

Relationer på spel

Stöd och information för problemspelarens anhöriga.

Maritta Itäpuisto och Mari Pajula. 3:e reviderade upplagan, 2014.

Ungdomarna på spel

Information till fostrare om digitala spel och spel om pengar bland barn och unga.

Mikko Meriläinen och Inka Silvennoinen. 5:e reviderade upplagan, 2016.

Penningspel och spelproblem – En lättläst broschyr

Irene Komu. 2012.

Mycket på spel

Information om penningspel och spelproblemet.

Mari Pajula. 2:e reviderade upplagan, 2010.

Allt stödmaterial finns också på svenska på adressen

www.thl.fi/alkohol-tobak-och-beroenden > Penningspel > Publikationer

Litteratur på finska

Akava, EK, KIT, KT, SAK, STTK & VTML 2015: Päihdehaitat hallintaan! Suositus päihdeongelmien ennaltaehkäisystä, päihdeasioiden käsittelystä ja hoitoonohjauksesta työpaikoilla.

Alho, H., Heinälä, P. & Jaakkola, T. 2015: Rahapelaaminen ja työelämä. I boken H. Alho, P. Heinälä, K. Kiianmaa, T. Lahti & A. Murto (edit.) Rahapeliriippuvuus, s. 159–170. Duodecim, Helsingfors.

Castrén, S., Alho, H. & Salonen, A. H. 2016: Rahapeliongelma sosiaali- ja terveydenhuollossa – ammattilaisten näkemyksiä. Yhteiskuntapolitiikka 4/2016, s. 418–428.

Jaakkola, T. 2015: Rahapeliongelmat työterveyshuollon haasteena. I boken A. Partanen, J. Moring, V. Bergman, J. Karjalainen, M. Kesänen, J. Markkula, M. Marttunen, S. Mustalampi, E. Nordling, T. Partonen, P. Santalahti, P. Solin, T. Tuulos & S. Wuorio (edit.) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Miten tästä eteenpäin? s. 121–123. Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors.

Kujasalo, A. (edit.) 2013: Päihdeohjelmaopas. Työterveyslaitos, Helsingfors.

Ladouceur, R. & Lachance, S. 2016: Rahapeliriippuvuus hallintaan. Terapeutin käsikirja. Översatt av S. Castrén & M. Kuronen. Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors.

Ladouceur, R. & Lachance, S. 2016: Rahapeliriippuvuus hallintaan. Asiakkaan työkirja. Översatt av S. Castrén & M. Kuronen. Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors.

Salonen, A. & Raisamo, S. 2015: Finländarnas penningspel 2015. Penningspel, penningspelsproblem och attityder och åsikter när det gäller penningspel hos personer i åldern 15–74 år. Rapport 16/2015. Institutet för hälsa och välfärd, Helsingfors.

Smolej, M., Karjalainen, S. & Jaakkola, T. 2015: Rahapelaamisen riskirajoilla. Utredning. EHYT ry., Helsingfors.

Social- och hälsovårdsministeriet 2015: Handlingsprogram för förebyggande missbruksarbete Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen. Publikationer 2015:19.

ARBETSLIVET PÅ SP€L

Information om identifiering och förebyggande av skadeverkningar av penningsspel på arbetsplatsen

Penningspelande kan påverka arbetsplatsens vardag, om arbetstagarens spelande blir överdrivet. En arbetstagares spelproblem kan framträda till exempel som försvagad arbetseffektivitet, koncentrationssvårigheter och upprepade frånvaror. Penningspelproblem kan leda till negativa följder av många olika slag, såsom hälsoproblem för arbetstagaren, konflikter på arbetsplatsen och i de mest extrema fallen till ekonomiska oegentligheter.

Stödmaterialet Arbetslivet på spel utgör ett redskap för planering och genomförande av förebyggande av penningsspelskador på arbetsplatsen. Det är avsett för att användas av t.ex. arbetarskyddet, förtroendemän, personaladministrationen, cheferna samt övrig ledning på arbetsplatsen. I stödmaterialet klarläggs också olika roller inom arbetsgemenskapen vid förebyggande av penningsspelskador samt vid främjandet av ansvarsfull arbetsplatskultur.

Tillgänglig som webbpublikation

www.thl.fi/spelrelateradeproblem > Publikationer

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-765-7>

ISBN 978-952-302-765-7